

πουσι δ' ἀπὸ τοῦ βίου αὐτοῦ ἢ δραστηριότητος καὶ ἢ ἐνέργεια, ἴδια τῷ ἀνδρὶ προσόντα. Ἐνῶ παράγων πάσης σκέψεως καὶ πράξεως τῆς γυναικὸς εἶνε ἡ καρδία, αὕτη κατοικεῖ συνήθως ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ἀνδρός· ἡ γυνὴ ἀφοσιοῦται, μὴ μεριμνῶσα περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀφοσιώσεως αὐτῆς, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ εἶνε ὑπολογιστής, μηδαμῶς παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος. Καὶ εἶνε μὲν δυνατόν ἐνίοτε ν' ἀπορρέωσιν ἀπὸ τῆς καρδίας μεγάλαι σκέψεις, καθὰ ἔλεγεν ὁ Bauvenargues, ἀλλ' αἱ τοιαῦται σκέψεις οὔτε τὴν δύναμιν κέκτληται, οὔτε τὸ κῦρος τῶν διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ πνεύματος παραγομένων. Ὑπὸ τοιαύτην φυσιολογικὴν σύστασιν ἑκατέρου τῶν φύλων, ἥς ἐνεκα ἡ ἀτέλεια, ἐπιβάλλεται ἡ διὰ τῆς ἐνότητος συμπλήρωσις. Οὕτω δημιουργεῖται ἡ τελεία προσωπικότης, ὁ κοινωνικὸς οὗτος μικρόκοσμος, οὗ εὐρυτέρα ἐξέλιξις ἔσται ἐν τῷ μέλλοντι ἢ ἀνθρωπότης. « Προωκονόμεται γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ἑκατέρου ἡ φύσις, τοῦ τε ἀνδρός καὶ τῆς γυναικός ». Ἐν δὲ τῇ συνθέσει ταύτη ἀνὴρ καὶ γυνή, τέως ἀτελῆ καὶ μὴ αὐτάρκη ὄντα, ἀποτελειοῦνται ἐν πνεύματι ἀμοιβαίας χρησιμότητος καὶ αὐταρκειάς.

§ 95. Ἡ γυνὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ νομοθεσίᾳ.

Ἡ γυνὴ ἐν τῇ κοινωνικῇ ἀρμονίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος εἶνε ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις ὑποδεεστέρα τοῦ ἀνδρός ἐν τῇ πραγματώσει τοῦ βίου, τοιαύτην δ' ἐνόησεν αὐτὴν ἔκπαλαι ἢ τε συνειδήσεις τῶν κοινωνιῶν καὶ ἢ νομοθεσία. Βεβαίως ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις ἀνδρικῆς παρά τισι γυναιξὶ μεγαλοφυίας, ἀλλ' αὗται δὲν ἀποτελοῦσι κανόνα· ἀγνοεῖ δὲ τὰ δεδομένα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ ἄγεται μόνον ἐξ ἀφελοῦς νεωτεριστικοῦ πνεύματος ὁ δοξάζων, ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ εὐκοσμος καὶ κανονικὴ κοινωνία ἀνθρώπων ὑπὸ τὰς συνθήκας πλήρους μεταξὺ ἀνδρός καὶ γυναικὸς ἰσότητος. Ἐνῶ διαμαρτύρεται ἡ φυσιολογία κατὰ τῆς τοιαύτης δοξασίας, θὰ διέτρεχε κίνδυνον αὐτὴ ἢ δημοσία τάξις, ἐν ἣ περιπτώσει καθιεροῦτο ἡ πλήρης ἐξίσωσις αὕτη, καταργοῦσα πρᾶγματι τὸν οἰκογενειακὸν βίον διὰ τῆς ἄρσεως τῆς προσηκούσης συνεργασίας καὶ τῆς ἀρμονίας τῶν δύο ἀντιθέτων στοιχείων, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ οἰκογένεια. Οὕτως ἐκλειπούσης τῆς ἐνότητος ἀνδρός καὶ γυναικός, θὰ ἐνεκαινίζετο ἐν τε τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ διηγετικής

ἀνταγωνισμὸς διὰ δυσαναλόγων τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἰκανότητα ἀνταγωνιστῶν, ἐν ᾧ ἤθελεν ὑποκύψῃ ἐπὶ τέλους ὁ ἀσθενέστερος ἐπὶ ἰδίᾳ βλάβῃ ἀναμφιβόλως, ἀλλ' ἅμα καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ ἐνότητος. Ἡ νεωτέρα οὐτοπία, ἡ ζῶσα καὶ κερδοσκοποῦσα ἐκ τῶν παραδόξων, δι' ὧν ζητεῖ νὰ δελεάσῃ τοὺς ἀπλουστέρους, ἐπωφελήθη καὶ τοῦ θέματος τῆς ἀπολύτου ἐξισώσεως ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἀλλ' εἶνε δυνατὸν καὶ εὐκταῖον νὰ τύχῃ πραγματώσεως τὸ πλάσμα τοῦτο χιμαιρικῶν ἐγκειφάλων, ὑπὸ τὰς συνθήκας δὲ ταύτας νὰ ἐπέλθῃ νέα, τελειότερα ἀναδιοργανώσεις τῆς κοινωνίας;

Εἶπον, ὅτι ἡ φυσιολογία διαμαρτύρεται κατὰ τοιαύτης ὑποθέσεως, ἔχουσα πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν φυσικὴν σύστασιν ἀνδρὸς καὶ γυναικός, τὴν ἀμοιβαίαν ἐκατέρων ἀνάγκην. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον διαμαρτύρεται ἡ κοινωνιολογία, ἡ φυσικὴ αὕτη ἱστορία καὶ ἐπιστήμη τῆς κοινωνίας. Ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας ὁ μὲν ἀνὴρ ἐκπροσωπεῖ τὸ πνεῦμα, τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἰσχύν, τὴν ἐνέργειαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν αὐθεντίαν· ἡ δὲ γυνὴ τὸ αἶσθημα, τὴν τρυφερότητα καὶ ἀφοσίωσιν. Ἐκαστος ἄρα πληροῖ εἰδικὴν λειτουργίαν. Ἡ γυνὴ εἶνε οἰκοδέσποινα, βασιλὶς ἐπὶ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ τοῦ κύκλου αὐτῆς, ἐνᾧ ὁ ἀνὴρ, ἔχων τὴν ἀνωτάτην μόνον διεύθυνσιν καὶ ἐποπτεῖαν τοῦ οἴκου, δρᾷ κατ' ἐξοχὴν καὶ πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ ἐπέμβασις ἄρα ἐκατέρου τούτων εἰς τὰ τῆς ἀλλοτρίας δικαιοδοσίας ἤθελεν ἐπενέγκῃ σύγχυσιν καὶ βλάβην οὐ μόνον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἡ τῶν τέκνων ἀνατροφή, ἡ ἤδη τῇ μητρὶ ἀνατεθειμένη, ἤθελεν ὀλιγωρηθῆ· εἶνε δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ βίου μεγάλων ἀνδρῶν ὅποια ἡ ἐπίδρασις τῆς μητρὸς ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς μελλούσης τύχης τῶν τέκνων. Ἐκ τῆς μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός ἰσότητος ἤθελεν ἀναπτυχθῆ ὀλέθριος ἀνταγωνισμὸς, ἤθελεν ἐκλίπη ὁ σύνδεσμος τῆς οἰκογενείας καὶ βαθμηδὸν πᾶσα ἐνότης, ἀγάπη καὶ ἀλληλεγγύη, ἡ οὐ σμικρὸν ἐπὶ τῆς στοργῆς καὶ τοῦ φίλτρου ἐρειδομένη. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἡ κοινωνία, ἐλλιπῆς παντὸς αἰσθήματος καὶ ἠθικοῦ ἐλατηρίου, ἤθελε καταληφθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τοῦ δαίμονος τοῦ ὑπολογισμοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος. Τότε ἡ γυνή, καθισταμένη ἀληθῆς ἀκρόγυγος, ἀπαντῶν ἐν ταῖς χώραις τῆς μυθολογίας μᾶλλον ἢ τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ συγχρόνως οὔτε ἀνὴρ, οὔτε γυνή, ἐρμαφροδιτόν τι ὄν, στερούμενον παντὸς ἠθικοῦ πλεονεκτήματος, ἰδιοφυεῖς αὐτᾶ,

ἀντίθετος τῷ ἀνδρὶ, ἤθελεν ἐκπέση τῆς φυσικῆς αὐτῆς κλήσεως. Ὑπῆρξαν βεβαίως καιροὶ καὶ ἐν πεπολιτισμέναις μάλιστα κοινωνίαις, καθ' ἃς ἡ γυνὴ καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνδρός καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ κατεῖχεν ὑποδεεστέραν θέσιν· ἀλλ' ἦτο τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς φυσικῆς αὐτῆς καταστάσεως, ἐκδηλουμένης οὕτως ὑπὸ τῶν νομοθεσιῶν ἐκείνων, παραδόσεων τοῦ ἀρχεγόνου βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Πλὴν ἐν τῇ σημερινῇ κοινωνίᾳ ἡ γυνὴ, ὡς ἐκ τῆς λεπτῆς ἀνατροφῆς καὶ συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων, κατέχει τὴν προσήκουσαν, τὴν μόνην δυνατὴν θέσιν, ὅπου δὲ τοῦτο δὲν συμβαίνει, τείνει νὰ κατακτήσῃ ταύτην. Σήμερον ἡ γυνὴ, παραβαλλομένη πρὸς τὴν τοῦ παρελθόντος, κατέστη πράγματι ὑπέροχος· διατελεῖ ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀνδρός, ἐνῶ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ βιοῦσα, ἀνταγωνιζομένη, θὰ καθίστατο ἔρμαιον καὶ θῦμα τῆς ὑπερέρας αὐτοῦ ἰκανότητος. Ὁ χαρακτήρ αὐτῆς στερεῖται τῶν ἰδιοτήτων τοῦ πραγματισμοῦ· οὐδὲν σχεδὸν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῷ καθόλου θετικῷ βίῳ παρήγαγε μέχρι τοῦδε γενναῖον. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ οἴκου, Ἐστίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, οὐ μικρὸν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρός, ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ ἐξωραϊσμοῦ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἠθῶν ἀπὸ τῆς Διοτίμας καὶ Ἀσπασίας μέχρι τῶν Σιβυλλῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν αἰθουσῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Τοιοῦτος εἶνε ὁ ἀληθής, ὁ φυσικὸς προορισμὸς τῆς γυναικός· τούτου δ' ἀφισταμένη, ἀποπλανηθήσεται οἰκτρῶς καὶ μετ' αὐτῆς ἡ κοινωνία, ἥς ἀποτελεῖ οὐσιωδέστατον στοιχεῖον.

Οὐχὶ χειραφετουμένης τῆς γυναικός—ἡ λέξις δὲν ἔχει ἔννοιαν—ἐπεμβαινούσης εἰς τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνδρός, ἀναστρεφόμενης μετ' αὐτοῦ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ, θέλει ἐκλίπη τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο, ὑφ' οὗ σήμερον περιβάλλεται, μηδενὸς τολμῶντος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἐστίας, ἵνα καταφρονήσῃ αὐτῆς. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θέλει καθιδρυθῆ νέα τάξις πραγμάτων, βάσιν μὲν ἔχουσα τὸν πολυθρύλητον ἐλεύθερον ἔρωτα τοῦ συγχρόνου κοινωνισμοῦ, ἀφετηρίαν δὲ τὰ ἐνστικτα τῆς ἡδονῆς μόνον καὶ τῆς ἀκολασίας καὶ ἀποτέλεσμα τὴν πολυγυνίαν, τὴν πολυανδρίαν, τὴν κοινογαμίαν, τὴν ἀμοιβαίαν ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐξαχρείωσιν, φυσικὴν καὶ ἠθικὴν καὶ ἐπὶ τέλος τὴν κοινωνικὴν διάλυσιν διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἐφ'

ὧν ἐδράζεται ἡ οἰκογενειακὴ ἄμα καὶ κοινωνικὴ ἐνότης καὶ ἄρμονία.

Ἐκ τῆς φυσικῆς ταύτης καὶ ἠθικῆς διαφορᾶς μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὀρμωμένη, ἡ νομοθεσία πάντων τῶν λαῶν ὑπέβαλεν ἑκπαλαί τῇ γυναικὶ νομικοὺς τινὰς καὶ πολιτικοὺς περιορισμοὺς, ἀναγνωρίσασα τὸ δίκαιον καὶ τὴν εὐθύνην τῆς ποικίλης ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐργασίας τῷ ἀνδρὶ, ὡς τῷ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσώπῳ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Οἱ περιορισμοὶ οὗτοι, αὐστηροὶ τὸ πάλαι, ἠλαττώθησαν καθ' ὅσον ἐξεπολιτίζετο ἡ ἀνθρωπότης, ἀνεγνωρίζετο δ' ἐν μείζονι βαθμῷ ἡ ἠθικὴ τῆς γυναικὸς φύσις. Ἐν ταῖς βαρβάραις κοινωνίαις αὕτη στερεῖται παντὸς δικαιώματος. Ὁ γάμος οὐδεμίαν ἔχει ἠθικὴν ὑπόστασιν· ἡ δὲ γυνή, ἀσθενεστέρα φύσει τοῦ ἀνδρός, ὑβρίζεται ὑπ' αὐτοῦ, θεωροῦντος αὐτὴν μᾶλλον ὡς ὄργανον αἰσθητικῶν ὀρέξεων ἢ σύντροφον τοῦ βίου. Ἡ ἀνοσία αὕτη ἀντίληψις τοῦ ἀνδρός περὶ τῆς γυναικὸς ἐκδηλοῦται καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῶν πρώτων κοινωνιῶν. Οὐδὲν κέκτηται δικαίωμα, ὑποβάλλεται δὲ μόνον εἰς καθήκοντα ἀφοσιώσεως καὶ ὑποταγῆς. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑφίσταται πλήρη μείωσις δικαιῶν, ἐν Ἑλλάδι δὲ καὶ Ῥώμῃ, εἰ καὶ ἀναγνωρίζεται αὐτῇ ἠθικὴ ἐν τῷ οἴκῳ ὑπεροχὴ διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ μονογαμικοῦ γάμου, ὑστερεῖ κατὰ πολλὰ τοῦ ἀνδρός, ἡ τοιαύτη δ' ἐκτίμησις τῆς γυναικὸς συνεχίζεται μέχρι τῆς ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ἐμφανείας τοῦ χριστιανογερμανικοῦ στοιχείου, ὅποτε ἡ γυνὴ προσλαμβάνει μείζονα σημασίαν ἐν τῷ βίῳ καὶ τῷ οἴκῳ. Σήμερον δὲ ἡ σημασία αὕτη ἔτι μᾶλλον ἐκραταιώθη, καταλαβούσης αὐτῆς κρείττονα κατάστασιν καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ.

Πλεῖστοι τῶν πολιτειολόγων δοξάζουσιν, ὅτι τὸ πολίτευμα δὲν εἶνε ξένον πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς γυναικὸς. (1) Βεβαίως τὸ πολίτευμα, καθὸ παραγόμενον τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς λαοῦ τινος καταστάσεως, δὲν εἶνε ἄσχετον πρὸς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τάξιν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀληθές. Ἡ δὲ ἱστορία μαρτυρεῖ, ὅτι πολλάκις ἐν δεσποτικῶς ὀργανωμέναις πολιτικαῖς κοινωνίαις ἡ γυνὴ εἶνε ἐλευθεριώτερον ἀνατεθραμμένη ἢ ἐν φιλελευθέροις καὶ τάνάπαλιν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν κρατουσῶν ἠθικῶν ἰδεῶν ἢ τῶν πολιτικῶν δογμάτων.

Τῆς γυναικὸς τὸ πρόβλημα δὲν ἐλύθη εἰσέτι, παρὰ πᾶσαν τὴν κατὰ

(1) Ἐπὶ παραδείγματι ὁ Μοντέσχιος ἐν *Esprit des Lois* VII, Ch. IX.

τούς τελευταίους τούτους χρόνους γενομένην ἐργασίαν. Ποικίλαι γινώ-
μαι περί τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς, τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων,
ἀντιπαλαίουσι καθ' ἑκάστην, ἀλλ' ἡ προσήκουσα λύσις δὲν ὑπετυπώθη
πλήρης μέχρι τῆς σήμερον. Ἡ ἐντελής χειραφέτησις τῆς γυναικός, ἡ
ἀπόλυτος ἰσότης ἐν τε ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσι καὶ τοῖς πολιτικοῖς
δικαίαις εἶνέ τι χιμαϊρικὸν ἰνδαλμα κόσμου, μὴ δυναμένου νὰ τύχη
τοιαύτης πραγματώσεως. Ἡ γυνὴ δικαιούται καὶ ὀφείλει νὰ ἐπιζη-
τήσῃ τὰ προσήκοντα τῇ ἰδιοφυίᾳ αὐτῆς καὶ τῇ ἰκανότητι δικαιώματα,
ἰδίᾳ δ' ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς οικονομικῆς ἐργασίας, καθ' ὅσον εἶνε κα-
τάλληλος εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος αὐτῆς. Πρωτίστως ὅμως πρέπει
ν' ἀφεθῇ αὐτῇ ἡ ἐν τῷ οἴκῳ ἐργασία.

Ἐν τῇ νεωτέρᾳ βιομηχανικῇ κοινωνίᾳ ἀνεπτύχθησαν ἀνάγκαι οἰκο-
νομικαί, μείζονες τῶν προηγουμένων, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ θερα-
πευθῶσι διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς ἐκτὸς τοῦ οἴκου ἐργασίας τοῦ ἀνδρός·
ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἡ γυνὴ δύναται νὰ συνδράμῃ, προσφέρονσα τὴν
αὐτῆς ἰκανότητα καὶ ἐκτὸς τοῦ οἴκου· ἀλλὰ τοῦτο, ὅτε οὔτε ἡ δημοσία
ἠθικὴ προσβάλλεται, οὔτε ἡ ὑπόληψις τῆς γυναικός κινδυνεύει, οὔτε
τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας παραβλάπτονται. Πρὸς τὴν οικονομικὴν
ἐργασίαν ἡ γυνὴ ἔχει ἀρετάς, ὧν πολλάκις στερεῖται καὶ αὐτὸς ὁ ἀνὴρ·
εἶνε ἀκριβής, καρτερικὴ, αὐστηρὰ ἐν τῇ οικονομικῇ διαχειρίσει· προ-
σηκόντως δὲ ἀνατεθραμμένη ὑπερτερεῖ ὑπό τινος ἐπόψεως καὶ αὐτοῦ
τοῦ ἀνδρός ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ καθήκοντος, ἀρετῆς, ἰδιαζούσης μᾶλ-
λον τῇ παθητικῇ αὐτῆς φύσει.

Ἡ γυνὴ δικαιούται ν' ἀνυψωθῇ ἔτι ἐν τῇ κοινωνικῇ συνειδήσει·
ἀλλὰ τοῦτο θέλει ἐπιτευχθῆ πρωτίστως διὰ τῆς προσηκούσης ἐργασίας,
δι' ἧς θέλει ἠθικοποιηθῆ, καθισταμένη σπουδαιότερος παράγων καὶ
συντελεστὴς τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας καὶ θέλει ἐπιζητήσῃ τότε μετὰ
λόγου τὴν παροχὴν πολλῶν δικαιωμάτων, συμφώνων τῇ φύσει αὐ-
τῆς, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀληθεῖ ἰσότητι καὶ δικαιοσύνη. Ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἡ
ἀληθὴς ἰσότης ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀνομοίου ἀπονομῆς ἀνομοίων δικαίων
εἰς ἀνόμοια ὄντα.

§ 96. Ὁ Γάμος. Φύσις καὶ ἐννοια αὐτοῦ.

Ἡ οἰκογένεια βάσιν καὶ ἀφετηρίαν ἔχει τὸν γάμον. Δύο ὄντα, ἄρ-
ρεν καὶ θῆλυ, ἀνόμοια καὶ διάφορα τὴν φύσιν καὶ τὰς κλίσεις, καθ'

ἑαυτὰ ἀδυνατοῦντα νὰ ἐπιτελέσωσι τοὺς πόθους αὐτῶν, νὰ πληρώσωσι τὰς ἐκάστοτε ἀναπτυσσομένας φυσικὰς καὶ ἠθικὰς ὀρμὰς, κατανοοῦσιν ὀρμεφύτως, ὅτι τοῦτο δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐπιτευχθῆ ἢ διὰ τῆς ἐνότητος, τῆς ἀμοιβαίας παροχῆς τῶν ἰδίων φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων. Ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ κεῖται ἡ πρώτη ἰδέα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνότητος, τῆς φυσικωτέρας καὶ ἀρχικωτέρας πασῶν, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ ἔννοια καὶ ἡ ἀφετηρία τοῦ γάμου.

Τὸ ἐλαττήριον τῆς ἀκαταμαχῆτου ταύτης πρὸς ἐνότητα ὀρμῆς, ὑφ' ἧς καταλαμβάνεται ὁ ἄνθρωπος ἅμα τῇ πρώτῃ ἑαυτοῦ συνειδήσει, εἶνε ὁ ἔρως. Εἶμαι ἄτομον, ἄνθρωπος μεμονωμένος φυσικῶς τε καὶ ἠθικῶς αἰσθάνομαι ἄρα ἐν ἑμαυτῷ κενόν τι, ὃ περ ἀδυνατῶ νὰ πληρώσω μόνος. Ἀποτέλεσμα τῆς συνειδήσεως ταύτης τῆς μονώσεως, τῆς ἀτελείας, εἶνε ἡ ἀνησυχία τοῦ ἀνθρώπου, αἰσθανομένου ἑαυτὸν ἀτελεῖ, ἀνίκανον, δυστυχῆ, ἀνίσχυρον. Ἡ φύσις πρωίμως ἀποκαλύπτει ὀρμὰς ἀνεξηγήτους, μυστικὰς, ἐπιτάττουσα τὴν πλήρωσιν αὐτῶν· δημιουργεῖ αἰσθήματα ἀόριστα, περιπαθῆ, ὧν τὸ μυστήριον ἀφίνει ν' ἀποκαλύψῃ ὁ ἄνθρωπος. Ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς πληρώσεως τῶν πόθων τούτων καὶ αἰσθημάτων γεννᾶται ὁ ἔρως, μυστικὴ δύναμις, ὠλοῦσα τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄνδρα ἢ ὡς γυναῖκα, πρὸς τὴν πρώτην, τὴν φυσικωτέραν ἐνότητα. Τούτου γενομένου, αἴρεται ἡ προτέρα μόνωσις καὶ παράγεται ἡ ἐνότης. Ὅτι ἐστερεῖτο τὸ ἐν πρόσωπον, εὐρίσκει ἤδη παρὰ τῷ ἑτέρῳ καὶ τὰνάπαλιν.

Ἄν ἡ ὀρμὴ αὕτη ἐκδηλοῦται ἀπολύτως καὶ ἐπιτακτικῶς καὶ μεταξὺ τῶν κατωτάτων ὀργανικῶν ὄντων, τῶν ἐστερημένων ἠθικῆς συνειδήσεως, κατὰ μείζονα λόγον ἐκφαίνεται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ.

« Ὁ Ζεὺς, μέλλων δημιουργεῖν μετέβαλεν ἑαυτὸν εἰς ἔρωτα », εἶπον οἱ ἀρχαῖοι. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ παλαιόνον ὀρμὴν τείνων νὰ διαγωνίσῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς δημιουργίας, πράττει τοῦτο ὠλούμενος ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, τῆς ὀρμῆς ταύτης πρὸς ἄλληλα δύο ἀνομοίων τὴν φύσιν ὄντων. Ἐν τούτῳ δὲ κεῖται ἡ ἀφετηρία τοῦ γάμου.

Μετὰ ταῦτα ὁ γάμος ὀφείλει νὰ ὀρισθῆ ὡς κοινωνία, προερχομένη ἐξ ἀμοιβαίας ἐλευθέρας δύο ὄντων κλίσεως, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παραγωγῆς τέκνων, ἀνατροφῆς αὐτῶν καὶ ἀμοιβαίας περιθάλψεως συμφῶνως τῇ ἠθικῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει.

Ἐν τῇ φιλοσοφικῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ καὶ πραγματώσει ὁ γάμος πρέπει

πρωτίστως ν' ἀπορρέη ἀπὸ τῆς ἐλευθέρως τῶν συνενουμένων κλίσεως, ἀπὸ τοῦ ἔρωτος· τούτου δὲ μὴ κατορθουμένου προσηκόντως, οὐδαμῶς ἐπιτυγχάνει τὸν ἐπιδιωκόμενον φυσικὸν καὶ ἠθικὸν σκοπὸν· οὐ μόνον ἡ φύσις παραβιάζεται, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία κιβδηλεύεται. Ἡ φυσιολογικὴ ἐπιστήμη ἀποδεικνύει σήμερον, ὅτι ὁπόταν δὲν δεσπόζη ἐν τῇ συστάσει τοῦ γάμου ἡ ἠθικὴ κλίσις, ὁ πόθος, ἡ ἀμοιβαία τῶν συζύγων συμπάθεια, τὰ ἐκ τούτου γεννώμενα τέκνα εἶνε συνήθως καχεκτικά, ἡ δὲ τοιαύτη γενεὰ ἐξαντλεῖται βαθμηδὸν καὶ ἐξαφανίζεται. Οἱ ἐξ ὑπολογισμῶν γάμοι εἶνε ὀλέθριοι ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ εἴδους, ὁ ὀργανισμὸς διαφθείρεται, ἐπέρχεται δὲ μετὰ τῆς φυσικῆς παρακμῆς καὶ ἡ ἠθικὴ ἐκπτώσις. Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ὑπεκκαυθῆ ζεῖδωρον πῦρ, ὅποτε τὰ προστριβόμενα σώματα δὲν πράττουσι τοῦτο μετὰ τῆς προσήκουσῆς ὀρμῆς, μετ' ἐνθουσιασμοῦ; Ἐνῶ δὲ αἱ κατώτεραι τάξεις τῆς κοινωνίας, παρ' αἷς πρωταγωνιστεῖ δημιουργικὴ καὶ μᾶλλον σφριγῶσα ἡ φύσις, ἄνευ ἀντιρρήσεως καὶ ὑπολογισμοῦ ὑπέικουσαι εἰς τὴν φωνὴν αὐτῆς, ἐπετέλεσαν ἔκπαλαι, ἀποτελεσθείσης τῆς κοινωνικῆς τάξεως, τοὺς παράγοντας τῆς ἐθνικῆς εὐρωστίας, διότι τὸ συμφέρον καὶ ὁ ὑπολογισμὸς δὲν προσβάλλουσι τὸν ὀργανισμὸν αὐτῶν, τούναντίον αἱ ἀνώταται τάξεις, δυσχερῶς συνάπτουσαι ἐπιγαμίας ἄνευ συμφέροντος, ἀποκεκλεισμένοι δ' ἐν στενῇ σφαίρᾳ φυσιολογικῆς ἐνεργείας, παρουσιάζουσι συνήθως τὸ ἀντίστροφον φαινόμενον. Ἡ διαφορὰ τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν μελῶν παρακμαζούσης ἤδη φυλῆς ἔρχεται ἐκ τῶν ἄνω· καὶ ἐνῶ τὸ ἀριστοκρατικὸν γένος πίπτει, θριαμβεύουσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ οἱ Πληθεῖοι.

§. 97. Ὁ Γάμος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει.

Ὁ γάμος εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἠθικὴ σχέσηις, ἀλλ' αὕτη δὲν ἐκδηλοῦται ἀμέσως τοιαύτη ἀπὸ τῆς πρώτης ἱστορικῆς ἐμφανείας τῶν ἀνθρώπων, δημιουργούντων πολιτικὴν κοινωνίαν. Παρὰ τοῖς πρωτογόνοις, τοῖς φυσικοῖς λαοῖς, κέκτηται φυσικὴν μᾶλλον σημασίαν, ἀφορᾷ εἰς πλήρωσιν σαρκικῶν ὀρμῶν, ἢ σκοπεῖ ἠθικὴν ἐνότητα. Ἀλλὰ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ τῇ ἀναπτύξει τοῦ πολιτισμοῦ ὁ γάμος ἀπόλλυσι τὴν αἰσθητικὴν ἀποκλειστικότητα, ἐκδηλουμένου εὐγενέστερον τοῦ ἠθικοῦ στοιχείου. Οὕτω λαμβάνει μέρος ἡ θρησκεία, ἐπικυροῦσα διὰ τῆς ἱεροτε-

λεστίας τὴν τέως φυσικὴν μάλλον τῶν δύο γενῶν συνένωσιν. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἐλλείψεως ἠθικῶν αἰσθημάτων, κρατεῖ ἡ ἀνισότης τῶν δύο φύλων, ἀναπτύσσεται δὲ ἡ πολυγαμία, εἴτε ὡς πολυανδρία, εἴτε ὡς πολυγυνία. Κατὰ τὴν πρώτην μορφήν, ἐκλείπουσῶν ἤδη τῶν ἐλευθέρων σχέσεων μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὁπότε ἡ γυνὴ λαμβάνει τὴν τύχην προσκαίρου παλλακῆς τοῦ ἀνδρός, οὐ ἔνεκα πολλοὶ συγγραφεῖς ἀπεκάλεσαν τὰς σχέσεις ταύτας ἀπόλυτον ἐταιρισμόν, ἡ γυνὴ ἔχει πολλοὺς συζύγους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἀδελφούς. Αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις τοῦ βίου τυγχάνουσι λίαν περιορισμέναι, ἡ πολυτεκνία ἄρα ἤθελεν εἶναι ὀλεθρία, ἢ ἤθελε κατ' ἀνάγκην προκαλῆ τὴν παιδοκτονίαν. Ἐντεῦθεν ἡ φυσικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνάγκη τῆς πολυανδρίας πρὸς ἐπαρκῆ συντήρησιν τῶν μελῶν, τῶν ἀποτελούντων τὴν φυσικὴν οἰκογένειαν. Ἡ ἔκρυθμος αὕτη τάξις ἐξέλιπε πρωϊμώτατα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐκεῖ δὲ ὅπου ὑφίσταται σήμερον, ἡ κοινωνία διατελεῖ ἀληθῶς εἰς στοιχειωδεστάτην κατάστασιν, ἐστερημένη πάσης ἠθικῆς συνειδήσεως.

Ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τοῦ γάμου τὸ δεύτερον εἶδος τῆς πολυγαμίας, ἡ πολυγυνία, παρουσιάζει ὅλως ἀντίθετον ὄψιν. Ἐνῶ ἡ πολυανδρία κρατεῖ παρὰ ταῖς βαρβάρους καὶ ἐνδεέσι φυλαῖς, τὸναντίον ἡ πολυγυνία ἐκπροσωπεῖ προηγμένην κοινωνικὴν κατάστασιν. Οἱ ἰσχυροί, οἱ πλούσιοι τῶν ἀνδρῶν λαμβάνουσι πλείονας τῆς μιᾶς γυναῖκας, ἐν ἣ περιπτώσει δύνανται νὰ διαθρέψωσιν αὐτάς. Σὺν τῷ χρόνῳ οἱ ἄνδρες οὗτοι θέλουσι δημιουργήσῃ καθεστῶς, μιμηθησόμενον ὑπὸ τῶν λοιπῶν πάντες οἱ δυνάμενοι θέλουσι παρακολουθήσῃ αὐτούς, οὕτω δὲ καθίσταται κοινωνικὸς θεσμὸς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ γάμου. Ἀναμφιβόλως ἡ πολυγυνία, παραβαλλομένη πρὸς τὴν πολυανδρίαν, εἶνε ὑπέρτερος κοινωνικὸς θεσμὸς· ἐνῶ αὕτη ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς γενετησίου ὀρμῆς καὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν συντήρησιν τοῦ εἴδους, ἐκείνη παρουσιάζει κατὰ τὸ φαινόμενον πάντα τὰ πλεονεκτήματα τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἐνώσεως. Καθ' ὅτι μόνον ὑστερεῖ εἶνε ἡ παραγνώρισις τῆς φύσεως τοῦ γάμου, τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, τῆς μεταξὺ τῶν δύο φύλων ἰσότητος καὶ ἀλληλεγγύης. Ἐν τῇ πολυγυνίᾳ ἐκλείπουσιν αἱ ὑψηλαὶ ἐκεῖναι, αἱ μυστικαὶ συγκινήσεις, οἱ ἀμοιβαῖοι τῶν δύο φύλων πόθοι, οἵτινες καθιστῶσι τὸν γάμον τοσοῦτον ἱερόν καὶ τοσοῦτον τελεσιουργόν. Ἐν πολλοῖς ὁ γάμος δὲν πληροῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ.

Τὸ αἰσθημα τῆς ἀμοιβαίας περιθάλψεως τῶν συζύγων ἐκδηλοῦται λίαν ἀμυδρῶς. Σκαιὰ ἐκδήλωσις τῆς φυσικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀνδρός, κατηναγκασμένη ὑποταγὴ καὶ ἀφοσίωσις τῆς γυναικός· τοιαύτη εἶνε ἡ βάσις τῆς πολυγυνίας.

Ἡ πολυγυνία ἐκδηλοῦται τὸ μὲν παρὰ τοῖς βαρβάροις λαοῖς, παρ' οἷς ἡ γυνή, ἔνεκα φυσικῶν αἰτίων ἀσθενεστέρας φύσεως, κατέχει ἥττονα τῆς τοῦ ἀνδρός θέσιν, τὸ δὲ εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ κλίματος. Περὶ τοῦ πρώτου αἰτίου ἐρρήθησαν ἤδη τὰ εἰκότα. Περὶ δὲ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος ἐπὶ τῆς συστάσεως τοῦ γάμου ἀρκουῖσι τὰ ἐπόμενα.

Ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις, παρ' αἷς ἡ φύσις ἐκδηλοῦται ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ζωῇ καὶ ἡδυπαθείᾳ, πρωταγωνιστοῦσιν ἀναντιρρήτως μᾶλλον τὰ αἰσθητικὰ ἔνστικτα παρὰ τε τῷ ἀνδρὶ καὶ τῇ γυναικί, ἢ ἐν ταῖς ψυχραῖς καὶ εὐκράτοις. Ὅτι παρατηρεῖται ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις εἶνε ἡ πρῶτος φυσικὴ ἀνάπτυξις τῆς γυναικός, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ ταχεῖα αὐτῆς ἐξάντλησις. Ταύτης οὕτω ταχέως ἐξαντλουμένης, ἀπολλύσης πάντα τὰ φυσικὰ θέλγητρα, ὁ ἀνὴρ, ὁ κύριος, ὁ δεσπότης, ὁ μὴ νοῶν ἕτερον ἐν τῷ γάμῳ σκοπὸν ἢ τὸν τῆς πληρώσεως τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν, ἀναζητεῖ ἐν δευτέρᾳ γυναικί ἐκεῖνο, οὗ ἐστερήθη ἐν τῇ πρώτῃ καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐπὶ τῶν δύο τούτων ἐρείδεται αἰτίων ὁ θεσμὸς τῆς πολυγυνίας ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τοῦ γάμου.

Τὰ φυσιολογικὰ ταῦτα δεδομένα ἢ τε θρησκεία καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀνύψωσαν βαθμηδὸν εἰς καθολικὰ δόγματα· ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις τοῦ θεσμοῦ ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν εἶνε ὀλεθρία. Ἐν τῇ πολυγυνίᾳ ἡ γυνὴ πίπτει· εἶνε οὐχὶ σύζυγος, ἀλλ' ἑταίρα· δὲν ἔχει προσωπικότητα, εἶνε ἐξάρτημα, ἢ μᾶλλον πλαγγὼν τοῦ συζύγου, τοῦ κυρίου αὐτῆς, κατωτέραν πάντῃ ἔχουσα τάξιν τῶν τέκνων, ὑφ' ὧν, θνήσκοντος τοῦ συζύγου ἢ πατρός, καὶ κηδεμονεύεται. Διὰ τῆς ἐκουσίας, ὑπὸ τῶν ἐθίμων καὶ τῶν νόμων ἐπιτρεπομένης πτώσεως τῆς γυναικός ἐν τῷ ναῶ τῆς Βαβυλωνίας Μυλίττης, τῷ θυσιαστηρίῳ τούτῳ τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς τιμῆς τῆς γυναικός, ἀποτυποῦται πᾶσα ἡ ἠθικὴ περιφρόνησις, ἧς τυγχάνει ἡ γυνὴ ἐν ταῖς πολυγαμικαῖς κοινωνίαις. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῇ κατ' ἐξοχὴν πατρίδι τῆς πολυγυνίας, δὲν κατανοεῖται τέλεον ἡ ἠθικὴ ἔννοια καὶ σημασία τῆς μητρός, τῆς ἀδελφῆς, τῆς συζύγου· ὁ οἰκογενειακὸς δεσμὸς εἶνε λίαν χαλαρὸς· στάσεις καὶ ἔριδες μεταξὺ τῶν συζύγων, ἀμφισβητουσῶν ὅποια θέλει τύχη τῆς εὐνοίας καὶ τῶν

περιποιήσεων τοῦ συζύγου· ἀλληλομαχία μέχρις ἐγκλήματος πολλάκις. Ἡ δὲ διάστασις μεταφέρεται σὺν τῷ χρόνῳ καὶ μεταξὺ τῶν τέκνων, ἅτινα ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου ἐχθροὶ ἀδιάλλακτοὶ ἢ κασιγνήτοι, φιλόλληλοι καὶ συνεργάται ἐν ταῖς ταλαιπωρίαις τοῦ βίου.

Ἐν τῷ καθεστῶτι τῆς πολυγυνίας ὁ πληθυσμὸς ἐλαττοῦται μᾶλλον ἢ αὐξάνεται. Ὅσῳ καὶ ἂν τυγχάνῃ ὢν πλούσιος ὁ ἀνὴρ, δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὴν προσήκουσαν συντήρησιν τοῦ οἴκου. Παρὰ δὲ τοῖς μὴ κεκτημένοις ἐπαρκῆ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως ἢ χρῆσις πολλῶν γυναικῶν, ἐπιφέρουσα τὴν οἰκονομικὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνδρός, ἐπιφέρει σὺνάμα καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν φυσικὴν ἐπὶ τέλους ἐκ τοῦ ἀκόλαστου βίου ἐξάντλησιν, οὐ ἀποτέλεσμα ἔσται ἢ ἐλάττωσις καὶ ἢ στασιμότης τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐν τῷ συστήματι τῆς πολυγαμίας ἡ ἠθικὴ συνείδησις τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἐκδηλοῦται τέλεον ἔτι. Ἀλλὰ καθ' ὅσον τοῦτο τελεῖται, καθ' ὅσον μεταξὺ ἀνδρός καὶ γυναικὸς ἐκλείπει πᾶσα ἠθικὴ ἀνισότης, κατὰ τοσοῦτον κατανοεῖται καὶ ἡ ἠθικὴ μᾶλλον ἢ φυσικὴ ἔννοια τοῦ γάμου. Ἐν τῇ ἐξελίξει δὲ ταύτῃ ἐκδηλοῦται ἡ μοιχογαμία, ὁ θρλαμβος τοῦ ἠθικοῦ πνεύματος. (1)

Ὁ πρῶτος τῆς ἱστορίας λαός, παρ' ᾧ ἐκφαίνεται ἰδίᾳ ὁ θεσμὸς τῆς μονογαμίας, εἶνε ὁ ἑλληνικὸς. Ἀπὸ τῶν πρώτων, τῶν ἠρωϊκῶν ἡμερῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ἡ γυνὴ κατέχει ἔξοχον θέσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ συνειδήσει. Ἡ παρθένος τιμᾶται, ἀλλὰ μετ' αὐτῆς καὶ ἡ σύζυγος καὶ ἡ μήτηρ. Ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου ἤδη ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ἀπεθαύμασε τὴν γυναῖκα· παρὰ πᾶσας δὲ τὰς ἀποπλανήσεις ἀρτιτόκου πολιτικῆς κοινωνίας, ἐν ἣ κρατεῖ ἔτι τὸ ἐνστικτον τῆς πολεμικῆς βίας, ἡ μονογαμία ἐκδηλοῦται πρωϊμώτατα. Ὁ Αἰγύπτιος Κέκρωψ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἐριχθόνιος ἐν χρόνοις μυθικοῖς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας νομοθετοῦσιν ἐν Ἀττικῇ, ἵνα ἡ γυνὴ μεθ' ἐνὸς ἀνδρός νυμφεύηται καὶ « μηδενὶ ἄλλῳ ἕως θανάτου προσανέχειν ». Ἡ αὐτὴ δὲ διάταξις κρατεῖ ὁσημέραι ἐν τῷ βίῳ πασῶν σχεδὸν τῶν πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Σπάρτης, ἣτις ἐν ἐκτάκτοις μόνον περιστάσεσιν ἐπέτρεψε τὴν θυσίαν τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ γάμου εἰς τὰ ὑπέρτερα συμφέροντα τῆς πολιτείας.

(1) Trendelemburg's Naturrecht auf dem Grunde der Ethik. 278.

Ἠθικώτερος παρέστη ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει ὁ γάμος ἐν Ῥώμῃ. Ἡ αἰσθητικὴ αὐτοῦ ἀποψις, ἣτις κρατεῖ ἔτι παρὰ τοῖς Ἑλλησι, τῷ κατ' ἐξοχὴν καλαισθητῷ τούτῳ λαῷ, ἐκλείπει ἤδη. Ἡ ἐπιζητούμενη πλήρωσις τῆς ἐνότητος εἶνε πνευματικὴ· αὕτη δ' ὁσημέραι ἐκφαίνεται ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ δικαίου. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἡ γυνὴ στερεῖται ἰδιωτικῶν τινῶν δικαίων, σὺν τῷ χρόνῳ ἐν τούτοις κατακτᾷ ταῦτα, ἀναγνωρίζεται δ' ἡ ἀτομικότης αὐτῆς ἐν εὐρυτέρᾳ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐννοίᾳ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀποκαλύπτεται ὁ Χριστιανισμὸς, κηρύττων τὴν πλήρη ἰσότητα ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ τῶν δογμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν συγχρόνων ἀρχῶν τῶν ἀπὸ τῆς Στοᾶς ὁ νομοδιδάσκαλος Δομεστίνος κηρύττει τὸν γάμον «ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς σύνοδον, συγκλήρωσιν τοῦ βίου παντός, θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνίαν. (1)

Ἡ μονογαμικὴ ἰδέα τοῦ γάμου ἔτι μᾶλλον κρατύνεται, τοῦ χρόνου προϊόντος διὰ τῆς ἐμφανείας τῶν γερμανικῶν φύλων. Ἐντῇ ἀποκαλύψει καὶ τῇ πραγματώσει τῆς ἀτομικότητος, ὑφ' ἧς τὴν ἐπιρροὴν ἀλλοίαν ὑφίσταται τροπὴν ὁ ἀνθρώπινος βίος, ἡ γυνὴ ἔτι μᾶλλον ἀναγνωρίζεται καὶ τιμᾶται. Ἐν τῇ λειτουργίᾳ πλείστων ἰδιωτικῶν σχέσεων καθίσταται αὕτη παράγων. Ἡ κατάστασις ἐκείνη τῆς βαρβαρότητος, καθ' ἣν ἡ γυνὴ ὑστερεῖ κατὰ πολλὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ συστάσει καὶ τῇ λειτουργίᾳ τοῦ γάμου, ἐκλείπει ταχέως, οὕτω δὲ καθίσταται σύντροφος τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῷ οἴκῳ, τῶν αὐτῶν τιμῶν μετέχουσα. Ἡ παρθένος, ἡ σύζυγος, ἡ μήτηρ πληροῦται ποιητικῆς αἴγλης, ἀγνώστου τέως· ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς δὲ τῆς γυναικὸς ἐμφανίζονται μετ' ὀλίγον οἱ ἥρωϊκοὶ αἰῶνες, οὓς ἱπποτικοὺς ἐκάλεσεν ἡ ἱστορία, οἵτινες τὸν πρὸς τὴν γυναῖκα σεβασμὸν ἀνύψωσαν μέχρι λατρείας.

Ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τούτων ἐγαλουχήθη ἡ νέα κοινωνία ἐν τῇ περὶ τοῦ γάμου ἀντιλήψει αὐτῆς. Τὰ δόγματα τοῦ Εὐαγγελίου ἔτυχον ἀληθοῦς πραγματώσεως. Τὸ ἠθικὸν πνεῦμα ἐθριάμβευσεν ἐξ ὀλοκλήρου ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἐννοίας τοῦ γάμου, ἡ δὲ μονογαμία εἶνε τὸ καθεστῶς τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, προσηκόντως ἐξασφαλισθεῖσα ὑπὸ τῆς νομοθεσίας.

(1) Nuptiæ sunt conjunctio maris et feminae, consortium omnis vite, divini et humani juris communicatio.

§ 98. Φιλοσοφικὴ ἐκτίμησις τῆς Μονογαμίας.

Ἡ ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς μονογαμίας ἐρειδομένη οἰκογένεια, καθὰ ἐπαρκῶς κατεδείχθη ἤδη, πληροῖ πάντας τοῦ βίου τοὺς σκοποὺς. Ἀπορρέουσα ἀπὸ τοῦ ἀγνοῦ καὶ ἀδόλου ἔρωτος, δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν γενετησίων ὀρμῶν, τῆς ὑπερόχου ταύτης στιγμῆς τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας, τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἐνότητος, καθ' ἣν ἐκλείπει ἐν μυστικῇ φιλότητι τὸ ἄτομον πρὸ τῆς ιδέας καὶ τοῦ πόθου τοῦ εἶδους, ἀλλ' ἅμα καὶ εἰς τὴν σύμπραξιν καὶ τὴν ἀλληλεγγύην τῶν τε συζύγων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Οὕτως ἡ μονογαμία δηλοῖ τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τῆς ἠθικότητος καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως. Τότε μόνον ὁ ἄνθρωπος φυσικῶς τε καὶ ἠθικῶς καθίσταται ἐνιαῖος, πληροῦται δὲ διὰ τῆς μορφῆς ταύτης τοῦ γάμου οὐ μόνον ἡ εὐχὴ τῆς φύσεως, οὐ μόνον ἡ ἠθικότης τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ κοινωνία λαμβάνει ἐκ τῆς μονογαμικῆς οἰκογενείας τὸ ἄριστον ὑπόδειγμα τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς. Ὅτι δὲ ἡ μορφή αὕτη τοῦ γάμου, ἡ φυσικὴ τουτέστι καὶ ἠθικὴ ἐνότης τῶν δύο ἀντιθέτων φύλων εἶνε ἡ μόνη προσήκουσα τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, ἀποδείκνυται ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πολυγαμικαῖς κοινωνίαις, παρ' αἷς ἡ γυνὴ κατέχει ὑποτελῆ κατάστασιν, μία καὶ μόνη γυνή, ἡ πρώτη σύζυγος, ἡ νύμφη τοῦ ἡμέρου καὶ τοῦ πόθου, κατέχει συνήθως τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τε τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ· τὰ δ' ἐξ αὐτῆς τέκνα κέκτληνται τὰ μείζονα δικαιώματα. Αἱ λοιπαὶ χρησιμεύουσι μᾶλλον ἐν μοίρᾳ παλλακῶν. Οὕτως ὁ θεσμὸς τῆς μονογαμίας διαφαίνεται πως, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, καὶ παρ' αὐταῖς ταῖς πολυγαμικαῖς κοινωνίαις· εἶνε ἀμυδρὰ τις ἐκδήλωσις τῆς ἠθικότητος. Ὁ ἄνθρωπος, καὶ παραγνωρίζων πολλάκις ἑαυτόν, ὑποδεικνύει οὐχ' ἥττον, ὅτι δὲν ἀγνοεῖ ἐξ ὀλοκλήρου, οὐδὲ παραβιάζει τοὺς νόμους τῆς φύσεως, οἵτινες τυγχάνουσι πολλάκις ἰσχυρότεροι τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας, προελθόντων ἐκ σφαλερᾶς ἐκτιμήσεως ἢ ἐκ διαφθορᾶς.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ἡ μονογαμία εἶνε ἡ μόνη ἀληθῆς καὶ γνησίᾳ μορφή τοῦ γάμου. Καὶ τοῦτο δηλοῦται οὐ μόνον ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τῆς ἱστορίας, μαρτυρούσης, ὅτι ἀείποτε ἐν τῇ μονογαμίᾳ ἰδίᾳ εὐρεν ἡ ἀν-

θρώπου πληρουμένους τούς φυσικούς και ἠθικούς αὐτῆς πόθους, τὴν ἐνότητα καὶ ἀλληλεγγύην.

§ 99. Κοινογαμία.

Ἄλλ' ἐὰν διὰ τῆς πολυγαμίας παραγνωρίζωνται ἀνὴρ τε καὶ γυνή, ὡς ἠθικὰ ὄντα, διὰ τῆς κοινογαμίας φονεύεται πᾶν αἶσθημα, οἴχεται ἡ ἀλληλεγγύη καὶ ἡ στοργὴ ἐν ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσιν, ἵνα θριαμβεύσωσιν ἐπὶ τέλους τὰ αἰσθητικὰ ἐνστικτα τῆς φύσεως. Αἱ πρόσκαιροι ὀρέξεις ἑκατέρου τῶν φύλων εἶνε τὰ κρατοῦντα ἐλατήρια, μὴ ὑφισταμένης πλέον τῆς οἰκογενείας. Ἄδιαφορία μεταξὺ ἀμφοτέρων, ἀματῆ πληρώσει τῆς γενετησίου ὀρμῆς, ἣν διαδέχεται ὁ κόρος, προήκων σὺν τῷ χρόνῳ μέχρι τῆς περιφρονήσεως. Ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγος, ἡ παρθένος ἐκπροσωποῦνται συλλήβδην ὑπὸ τῆς ἱεροδούλου, ὁ δὲ ἀνὴρ καθίσταται ψυχρός, σκαιός, ἐγωιστής, Ἐπικούρειος ὑπὸ τὴν φαυλοτάτην ἐννοίαν. Ἐπικρίνων ὁ Ἀριστοτέλης τὰς περὶ Κοινογαμίας ιδέας τῆς Πολιτείας, ὀρθῶς ἰσχυρίζεται, ὅτι δι' αὐτῆς ἐκλείπει ὁ δεσμός τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης, ἡ δ' ὑπ' αὐτῆς ἐπιζητούμενη ἐνότης δὲν ἐπιτυγχάνεται· « γίνονται γὰρ ἐκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὡς ἐκάστου, ἀλλὰ τοῦ τυχόντος ὁ τυχὼν ὁμοίως ἐστὶν υἱός, ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσι ». Μετὰ τοιαῦτα προσωπικὰ δεδομένα πῶς δύναται ν' ἀναπτυχθῆ ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ κοινωνικὴ στοργή, ὁπόταν αὕτη οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἐνοήθη καὶ ἐθεραπεύθη ἐν τῇ οἰκογενειακῇ ἐστία; Ἄλλ' ἡ ἱστορία διδάσκει πλείονα τῆς ἀφηρημένης θεωρίας. Ἡ Κοινογαμία, παχυλὴ ἔτι ἄγνοια καὶ παρανόησις τῶν νόμων τῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τὸ πρῶτον γεννωμένης κοινωνικότητος τοῦ ἀνθρώπου, ἐκλείπει ὡς θεσμός ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς συστάσεως τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ τῆς στοιχειωδестаίας. Ὁ ἄνθρωπος, μόλις συνειδῶς ἑαυτόν, ἐκ φυσικῆς ἔλξεως δημιουργεῖ ἀμέσως τὴν οἰκογένειαν, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν μὴ τελείαν αὐτῆς μορφήν, ὡς τι ἄσυλον καὶ τρυφὴν τοῦ ἠθικοῦ πνεύματος. Ἡ πρώτη πεπολιτισμένη κοινωνία, ἡ πραγματοποιῶσα τὴν φιλίαν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς μετὰ τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἐνότητος, εἶνε ἡ πρώτη οἰκογένεια. Ἡ ἐν ταύτῃ κρατοῦσα τάξις εἶνε μικροσκοπικὴ παράστασις τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐνῶ τούναντίον ἐν τῇ Κοινογαμίᾳ πάντα ταῦτα ἐκλεί-

πουσι, διαβιούντων τῶν ἀνθρώπων ἄνευ ἀμοιβαίου δεσμοῦ, ὑπὸ τὴν ὄψιν τῶν φυσικῶν ἐνστίκτων, ἥκιστα δὲ τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἐπιτυγχάνεται οὐχὶ ἡ ἐνότης, ἀλλὰ τούναντίον ἡ διάστασις.

§ 100. Ὁ Γάμος ὡς κοινωνικὸν καθεστῶς.

Ἡ γάμος εἶνε ἠθικὴ σχέσηις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δι' ἧς ἐκδηλοῦται ἡ ἐσωτερικὴ ροπὴ καὶ πρόθεσις δύο ἀτόμων διαφόρου γένους πρὸς ἐνότητα, ἐξ ἧς δημιουργεῖται ἡ οἰκογένεια, ἡ πρώτη αὕτη βαθμὶς καὶ ἀφετηρία τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἐκ τῆς σπουδαιότητος δ' αὐτῆς πᾶσαι αἱ νομοθεσίαι ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων λαῶν ὥρισαν πρὸς κῦρος τοῦ γάμου οὐ μόνον τὴν ἐλευθέραν προσωπικὴν βούλησιν τῶν εἰς συμβίωσιν συνερχομένων, ἢ τὴν συγκατάθεσιν τῶν γονέων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ κῦρος τῆς θρησκείας ἢ τῆς πολιτείας· τὸ κῦρος κατὰ τὴν θεοκρατικὴν ἢ πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας. Ὅτε μὲν ἀπαιτεῖται ἡ συγκατάθεσις τῆς θρησκευτικῆς, ὅτε δὲ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ ὅτε ἀμφοτέρων σύναμα· ἀλλ' οὐδέποτε ἐν πεπολιτισμέναις κοινωνίαις ἐθεωρήθη ὁ γάμος ἀπολύτως ἐλευθέρᾳ συνθήκῃ ἄνευ τοῦ κύρους καθεστηκυίας τινὸς ἐξουσίας. Μετ' αὐτοῦ συνδέονται μεγάλα ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ συμφέροντα, καθῆκον ἄρα ἔχει ἡ ἐξουσία νὰ ἐποπτεύῃ κατὰ τὴν σύστασιν. Δὲν συζητῶ ἐνταῦθα τὸ θέμα, περὶ οὐ πολὺς σήμερον λόγος, ἂν ὁ γάμος πρέπει νὰ ᾖνε θρησκευτικὸν ἢ πολιτικὸν συμβόλαιον, ἢ ἀμφότερα. Ἐκάστη ἱστορικὴ περίοδος ἔχει ἰδιάζοντα χαρακτῆρα, τὴν κρατοῦσαν ἠθικὴν ιδέαν· οἱ δὲ μεγάλοι θεσμοὶ συμφωνοῦσιν ἀναγκαιῶς πρὸς τὸ κρατοῦν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ πνεῦμα. Καὶ ὑπὸ μὲν τὸ θεοκρατικὸν σύστημα ὁ γάμος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἢ ὡς μυστήριον, ἐν ᾧ ἡ θρησκεία ὀφείλει νὰ πρωτοστατήσῃ. Ἀλλ' ὅπου ἀναγνωρίζεται ἡ ἐλευθεροδοξία, ἡ ἐξηναγκασμένη θρησκευτικὴ τέλεσις αὐτοῦ δύναται νὰ προκαλέσῃ πολλάκις κοινωνικὰ μᾶλλον μίση καὶ διαστάσεις ἢ σεβασμόν. Σήμερον πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ ἐξ ὀλοκλήρου ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ ἐν τῷ γάμῳ. Ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἱστορίας ἀποδείκνυται ἡ θρησκεία πάντων τῶν λαῶν ἀποκλειστικὴ, μισαλλόδοξος, περιορισμένον ἔχουσα ὀρίζοντα· ἐν ταύτῳ δὲ καὶ κεῖται τὸ ἀπόλυτον αὐτῆς κράτος ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν συν-

ειδήσεων. Ἐντεῦθεν οἰαδήποτε θρησκευτικῆ ἀρχὴ δὲν δύναται εὐχαρίστως νὰ ἴδῃ τελουμένους γάμους μεταξὺ προσώπων διαφόρου θρησκεύματος· γινώσκουσα δὲ τὴν δύναμιν, ἣν ἐξασκεῖ, ἤθελεν ἐπωφεληθῆ αὐτῆς πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς ἠθικῆς. Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα σήμερον ἔναι τῶν νομοθεσιῶν, ἀναγνωρίζουσαι τὸ ἐν τῷ γάμῳ κοινωνικὸν συμφέρον, ἐκήρυξαν αὐτὸν ἰδίᾳ πολιτικόν, καταλείπουσι δὲ προαιρετικὴν τὴν ἱεροτελεστίαν.

§ 101. Κωλύματα πρὸς γάμον — Συγγένεια.

Διὰ τοῦ γάμου ἐκδηλοῦται μὲν ἐλευθέρως ἡ βούλησις τῶν συναπτόντων αὐτὸν ἀτόμων, ἀλλ' ὡς κοινωνικὸν οὔτος καὶ πολιτικὸν καθεστῶς, ὑποβάλλεται εἰς ὑποχρεώσεις, κωλύματα, εἴτε πρὸς τὸ συμφέρον τῶν συμβαλλομένων, μὴ ποιουμένων ἀείποτε τὴν προσήκουσαν χρῆσιν τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως, ἀλλ' ὑπεικόντων εἰς τὸ πάθος μᾶλλον ἢ εἰς τὸν λόγον, εἴτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας. Τὰ κωλύματα ταῦτα εἶνε ποικίλα, παραλλάσσοντα κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Πλείονα μὲν εἶνε τὰ ἐν πεπολιτισμέναις κοινωνίαις, ἐλάσσονα δὲ τὰ ἐν βαρβάραις, ἐν αἷς ἡ φυσικὴ μᾶλλον ἢ ἡ ἠθικὴ ἰδέα κρατεῖ ἐν τῷ γάμῳ. Οὐχ ἦττον πᾶσαι αἱ νομοθεσίαι διέγραψαν κωλύματα ἐν τῇ συστάσει τοῦ γάμου, τὸ μὲν ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν φυσιολογικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ εὐδοκίμησιν, τὸ δὲ εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν ὑγιᾶ σύστασιν τῆς κοινωνίας. Ἰδίᾳ ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἐπιδράσασα ἐπὶ τῆς ἠθικωτέρας ἐξελιξέως τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἀνέπτυξεν εἰς ὑπερβάλλοντα βαθμὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν κωλυμάτων, καὶ ὅτε πολλάκις δὲν ἐπέβαλλον τοῦτο ἠθικοὶ ἢ κοινωνικοὶ λόγοι. Οὕτω σὺν τῷ κωλύματι ἕνεκα συγγενείας ἐξ αἵματος, ὠρίσθη κώλυμα καὶ ἡ ἐξ ἀγχιστείας συγγένεια, ἡ ἐκ μνηστείας, ἡ ἐκ διαζυγίου, ἡ ἐκ πνευματικῆς συγγενείας, ἡ ἐξ υἰοθεσίας, ἡ ἐξ εἰσποιήσεως, ἡ ἐξ ἐπιτροπείας καὶ κηδεμονίας, ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος γάμου κτλ. Τινὰ τούτων εἶνε οὐσιωδέστατα πρὸς εὐκοσμον ὀργάνωσιν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος· ἀλλ' οὐκ ὀλίγα ἐξελέγχονται περιττά, παρακωλύοντα μᾶλλον ἢ ἐνθαρρύνοντα τὴν διὰ τῆς οἰκογενείας ἐπιζητουμένην κοινωνικὴν ἐξέλιξιν.

Τὸ σπουδαιότερον διὰ τὰ φυσιολογικὰ αὐτοῦ ἐπακόλουθα πάντων τῶν πρὸς γάμον κωλυμάτων εἶνε ἡ ἐξ αἵματος συγγένεια.

Ἡ φυσιολογικὴ ἔρευνα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ διασταύρωσις τῶν εἰδῶν, τῶν ἀποτελούντων τὸ γένος, κρατύνει τὸν ὀργανισμόν, φυσικόν τε καὶ ἠθικόν, ἐνῶ ἡ μίξις συγγενῶν εἰδῶν ἄγει εὐθὺς πρὸς τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν θάνατον. Πανταχοῦ τῆς φύσεως κρατεῖ ἡ τῶν ἐναντίων ἐπιθυμία· τὰ συγγενῆ ὄντα ἀπεχθάνονται ἀλλήλα, συμμιγνύμενα· πολυκαρπίαν δὲ προκαλεῖ ἡ ἐν τόποις ἐναντίοις σπορά. Ἐν πάσῃ βαθμίδι ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ὀργανικῶν ὄντων ἐκδηλοῦται τὸ φαινόμενον τοῦτο παρὰ τοῖς φυτοῖς, τοῖς ἀλόγοις ζώοις, τῷ ἀνθρώπῳ. Καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι ποιά τις διχογνωμία ὑφίσταται μέχρι τοῦ νῦν μεταξὺ τῶν φυσιολόγων, ἀλλ' ἡ πλειονοψηφία καταδικάζει τὴν αἰμομιξίαν.

Τὰ ὀλέθρια τῆς αἰμομιξίας ἀποτελέσματα παρατηρήθησαν ἐνωρὶς ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε μετ' ἀποτελέσματος. Ἡ ἀείποτε νωθρὰ καὶ δυσκίνητος ἐν τῇ ἐρεύνη καὶ τῇ νοήσει τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν φαινομένων Ἀσία ὀλιγόωρησε τῶν νόμων τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς· ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς κόσμος κατεδίκασεν αὐτὴν ἀμέσως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἐμφανείας. Αἱ αἰμοσταγεῖς παραδόσεις τοῦ οἴκου τῶν Λαβδακιδῶν πρέπει καθ' ὀλοκληρίαν ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν κατὰ τῆς αἰμομιξίας ἀπέχθειαν καὶ τὸ ἀνάθεμα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἧς ἡ φυσικὴ εὐρωστία καὶ νοητικὴ ἀκμὴ ὀφείλεται οὐσμικρὸν εἰς τὴν ποικίλην διασταύρωσιν φυλῶν καὶ λαῶν ἐκ παλαιτάτης ἀρχαιότητος, εἰς ὃ συνεβάλετο κατ' ἐξοχὴν καὶ ἡ πρόσφορος γεωγραφικὴ τοποθεσία τῆς χώρας.

Τὰ μυστήρια τῆς φύσεως μένουσιν ἀείποτε ἀπόκρυφα, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐλαχίστην μόνον τοῦ πέπλου τῆς μυστικῆς ταύτης Ἰσιδος δύναται ν' ἀναπετάσῃ πτυχήν· ἡ ἱστορία οὐχ ἤττον ἀποδεικνύει τὴν ἀληθεῖαν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς αἰμομιξίας, φυσικῶν καὶ ἠθικῶν, δι' ἐπαρκῶν μαρτυρίων. Ὅταν γεγονὸς τι πιστωθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τελούμενον ἐν τισιν οἰκογενείαις, τίνος λόγου ἕνεκα νὰ μὴ ἐπέλθῃ τὸ συμπέρασμα, ὅτι τοῦτο ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ λαμβάνει ὑπόστασιν καὶ ἐν τῇ φυλῇ; Τὰ ἦθη τῶν πλείστων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἀπαγορεύουσι τὴν μίξιν τῶν συγγενῶν· διὰ τί νὰ μὴ ἀποδοθῇ ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ ἀτονία τῶν χωρῶν τούτων καὶ εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς αἰμομι-

ξίας; Κατὰ τὸν Παυσανίαν (1), οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ἠδύναντο νὰ συζευχῶσι μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ Περσίᾳ, κατὰ τινὰ διήγησιν τοῦ Πλουτάρχου (2), συνέβη τὸ ἀκόλουθον γεγονός, μαρτυροῦν ἐναργῶς μέχρι τίνος σημείου ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως δύναται νὰ προβῆ κοινωνία τις ὑπὸ τοιοῦτον θεσμόν. Ἀρταξέρξης ὁ Μνήμων εἶχε συζευχθῆ μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀτόσσης. Ἄλλ' ὦχος ὁ υἱός, βουλόμενος νὰ τὸν ἀνατρέψῃ τοῦ θρόνου, ὑπεσχέθη εἰς τὴν σύζυγον τοῦ πατρὸς, τὴν καὶ ἀδελφὴν, νὰ συζευχθῆ αὐτῇ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρταξέρξευ, ἐλπίζων νὰ προσελκύσῃ αὐτὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ἐν τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις τοῦ Ζωροάστρου ὁ γάμος πατρὸς καὶ θυγατρὸς, ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, εἶνε ὁ μόνος ἀπολαύων τῆς εὐλογίας τοῦ οὐρανοῦ (3). Ἡ Ἀνατολὴ εἶνε ἡ πατρίς τῆς αἰμομιξίας· βεβαίως καὶ παρ' ἄλλαις ἱστορικαῖς φυλαῖς παρατηρεῖται ἡ ὕβρις αὕτη κατὰ τῆς φυσικῆς αἰδοῦς, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐνταῦθα εἶνε θεμιτὴ ἡ μεταξὺ συγγενῶν μίξις. Ἡ τιμωρία ἔρχεται βαρεῖα. Γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι βασιλικαὶ οἰκογένειαι, ἀρξάμεναι ἀλλαχοῦ ὑπ' εὐρώστους ἀρχηγέτας, ἐγκατασταθεῖσαι δ' ἐν Ἀσίᾳ, διεφθάρησαν φυσικῶς καὶ ἠθικῶς πρωιμώτατα παρὰ τὰ παρατηρούμενα ἐν τῷ βίῳ ἄλλων οἰκογενειῶν. Τοιοῦτό τι ἰδίᾳ κατεδείχθη ἐν ταῖς οἰκογενείαις τῶν Λαγιδῶν καὶ τῶν Σελευκιδῶν. Ὅτε μὲν τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν τούτων συνεζεύγνυντο μετ' ἀδελφῶν, ἀνεψιῶν καὶ θείων, ὅτε δὲ μεταξὺ τῶν ἤδη ἐξηνητημένων ἐκ τῆς αἰμομιξίας τῶν δύο τούτων οἰκογενειῶν (4).

Ὅτι συμβαίνει ἐν τῷ βίῳ μεμονωμένων οἰκογενειῶν ἐκδηλοῦται ἐπίσης καὶ ἐν τῷ τῶν φυλῶν. Ἀπεχθανόμεναι αὐταὶ τὴν μίξιν μετὰ ξένων φυλῶν ἔνεκα θρησκευτικῶν ἢ ἐθνικῶν λόγων ἐκπίπτουσι παντοτρόπως. Παρατηρήθη δὲ πολλάκις ἡ ἀνακαίνισις αὐτῶν καὶ ἡ ζωοποίησις ἐκ τῆς ἐγχύσεως ξένου αἵματος εὐρωστοτέρας φυλῆς. Οὕτω πρὸς ἐκάστην νέαν ἱστορικὴν περίοδον, δι' ἧς ἐκδηλοῦται ἀφετηρία πολιτισμοῦ καὶ προόδου, συμπίπτει ἐπιδρομικὴ τις κάθοδος λαοῦ τινὸς εἰς τὴν χώραν ἄλλου, ἐξαντληθέντος, ἐκ τῆς βιαίας δὲ ταύτης ἐπιμιξίας καὶ διασταυρώσεως δημιουργεῖται νέα γενεά, εὐρωστος καὶ ὑγιής.

(1) I, 7.

(2) Ἀρταξέρξης XXVI.

(3) *Gans Erbrecht*, I. 164.

(4) *Ribot*, *l'Hérédité*.

Ἡ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος γενομένη κάθοδος τῶν Δωριέων, ἡ ὑπ' αὐτῶν κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλων ὁμοφύλων χωρῶν καὶ ἡ διασταύρωσις μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ἀπετέλεσε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν ἀφετηρίαν νέου ἔθνικοῦ βίου, οἷος ἐξεδηλώθη ἐν τηλικαύτῃ ἀκμῇ καὶ λαμπρότητι ἰδίᾳ κατὰ τὰ Μηδικά. Ἐν τῇ πτώσει τοῦ ἀρχαίου κόσμου, κατὰ τὴν καθολικὴν ἐκείνην ἀποστείρωσιν τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης, ἡ μετανάστευσις τῶν ἐκ Βορρᾶ Βαρβάρων ἐξωογόνησεν αὐθις τὸν ἐξάντληθέντα φυσικὸν καὶ ἠθικὸν ὄργανισμὸν τῶν παλαιῶν κατοίκων, ὁ δὲ νεώτερος πολιτισμὸς ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐγγυθὲν ζεῖδωρον αἷμα τῆς Μεταναστεύσεως. Ἡ Ἰβηρικὴ χερσόνησος ἀνεκαινίσθη διὰ τῆς κατακτῆσεως τῶν Βαρβάρων καὶ τῶν Ἀράβων, ἡ δὲ νεωτέρα Ἑλλάς μετὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐξάντλησιν ἐγονιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ εὐτόνου αἵματος ἐπιδραμόντων ἄλλοφύλων. Ἰδίᾳ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ἀμερικανικὴ Συμπολιτεία, δημιουργηθεῖσα ἐκ τῆς διασταυρώσεως ποικίλων καὶ ὑγιῶν φυλῶν καὶ ὄργανισμῶν, παρίστησι τὸ φαινόμενον ἐντελοῦς καὶ εὐρώστου κοινωνικοῦ ὄργανισμοῦ, οἷου σπανίως μέχρι τῆς σήμερον ἀντελήφθη ἡ ἱστορία.

Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀκμῇ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὑπὸ τὴν κρατοῦσαν θεωρίαν τῆς ἐξ ἐπιλογῆς ἐξελίξεως, φυσικῆς τε καὶ τεχνητῆς, τὰ μέγιστα δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἡ κατανόησις τῆς ἀρχῆς ταύτης ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς εὐρωστίας καὶ εὐτονίας τοῦ ὄργανισμοῦ κοινωνίας τινός. Ὁ βίος ἡμῶν, φυσικός τε καὶ ἠθικός, τελειότερον ἀναπτύσσεται διὰ τῆς μίξεως τῶν ἀντιθέσεων· δεινῶς δὲ τιμωροῦνται αἱ παρεκτροπαὶ τοῦ κανόνος. Ἄν τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄλογα ζῷα ἐξ ἐνστίκτου ἀποφεύγουν τὴν μετὰ τῶν συγγενῶν μίξιν, ρέπουσι δὲ πρὸς τινὰ τελειότητα, κατὰ μείζονα λόγον ὀφείλει νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως· διὰ τῆς ἐλευθέρας ἐπιλογῆς δύναται οὗτος νὰ τροποποιήσῃ τὰς συνθήκας τῆς ἀναπτύξεως, παρέχων φυσικωτέραν καὶ εὐγενεστέραν ὄθησιν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐξέλιξιν. Ὁ μετὰ προσοχῆς ἐξετάζων τὴν γενεαλογίαν τῶν ἵππων αὐτοῦ καὶ τῶν κυνῶν, πρὶν ἢ συζεύξῃ αὐτά, ἤκιστα μεριμνᾷ περὶ τῆς γενεαλογίας καὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως ἑαυτοῦ καὶ τῶν τέκνων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποφάσεως τοῦ γάμου. Κήδεσται περὶ τῶν τέκνων τῶν κυνῶν, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τῶν τέκνων ἑαυτοῦ ἢ τῶν

ἀπογόνων ; "Ονειδος εἰς τοιοῦτον πολιτισμόν, τυφλώττοντα πρὸ τῶν στοιχειωδεστάτων δεδομένων τῆς πείρας καὶ τῆς ἐπιστήμης !

Τά τε κοινωνικὰ ἦθη καὶ ἡ νομοθεσία τῶν λαῶν οὐδέποτε δικαι-
οῦνται νὰ παραμελῶσι τὰς ἀληθείας ταύτας. Ἴατροί, παρακολουθή-
σαντες τὰς περιπετείας οἰκογενειῶν, συμφωνοῦσι περὶ τῶν ὀλεθρίων
ἀποτελεσμάτων τῆς αἰμομιξίας. Τὸ κρανίον σμικρύνεται βαθμηδόν, ὁ
ὄργανισμὸς καθίσταται νοσηρὸς, ἐλαττωματικὸς, τὸ ἠθικὸν σθένος ἐκ-
πίπτει· ἀποτέλεσμα δ' ἔσται ἡ πρόωρος ἐκμηδένισις τῆς οἰκογενείας.
Ἐν αἷς χώραις κρατεῖ τὸ σύστημα τῶν τάξεων, τὸ ἀπαγορευθῆναι τὴν
εὐρυτέραν αἰμομιξίαν, οὐ ἔνεκα ἐπιβάλλεται κατ' ἀνάγκην ἡ μίξις
τῶν ἀποκεκλεισμένων οἰκογενειῶν, ἡ κοινωνία εἶνε διηνεκῶς στεῖρα.
Ἡ ρωμαϊκὴ πολιτεία ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν κατὰ τοὺς παλαιοὺς
αὐτῆς χρόνους τοῦ ἀριστοκρατικοῦ γένους ἀρχὴν οὐδὲν γενναῖον δύνα-
ται νὰ ἐπιδείξῃ· μόνον δὲ διὰ τῆς βραδύτερον, κατόπιν μακρῶν ἀγῶ-
νων ἐπελλούσης μεταρρυθμίσεως, τῆς ἐπιγαμίας Πατρικίων καὶ Πλη-
θείων, δημιουργεῖται τὸ ψυχικῶς εὐρωστον ἐκεῖνο σωματεῖον, ὃ περ
ἔμελλεν ἡμέραν τινα ν' ἀποκαλέσῃ ὁ Κινέας *Συνέδριον Βασιλέων*. Ἐκ
τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, τῶν δη-
μιουργηθεισῶν ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν, ἐλάχισται σώζονται,
καὶ αὗται οὐχὶ τέλεον γνήσiai, τῶν λοιπῶν καταστραφεισῶν πρω-
ίμως ὑπὸ τὰς ὀλεθρίας προλήψεις τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν τάξεων. Ἡ ση-
μερινὴ ἀγγλικὴ ἀριστοκρατία, ἡ εὐγενεστάτη πασῶν, μόλις ἄγει τὴν
ἀρχὴν εἰς τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ἀκμάζει δ' ἀείποτε κατὰ σοφὴν
διάταξιν καὶ πολιτικὴν πρόνοιαν, ἐπιτρέπουσα τὴν ἐκάστοτε προσθή-
κην νέων στοιχείων, ἀπὸ τοῦ γονίμου δημοτικοῦ ἀγροῦ ἐκφυομένων,
ἅτε τῶν παλαιότερων ἐξαντλουμένων καὶ καταστρεφομένων.

Ὡς ἠθικὸν ὄν ὁ ἄνθρωπος, ρέπων πρὸς τελειότητα, ἀνῆλθεν εἰς
τὸν ὑψηλὸν βαθμὸν τῆς συγχρόνου ἀναπτύξεως διὰ τοῦ περι ὑπάρ-
ξεως ἀγῶνος· ὀφείλει δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ, ὑποβαλλόμενος εἰς αὐστη-
ρότερον ἀγῶνα. Ἡ ἐπιζήτησις τῆς διασταυρώσεως τῶν γενῶν δέον
νὰ ἦνε ἄρα ἐν τῶν πρωτίστων μελημάτων. Μόνον οὕτως ὁ ὄργα-
νισμὸς αὐτοῦ ἔσται εὐρωστότερος· ἐπιβάλλεται δὲ εἰς τὰ ἦθη καὶ
τὴν νομοθεσίαν νὰ μεριμνήσωσι πρὸς ἄρσιν τῆς σημερινῆς καταστά-
σεως καὶ δημιουργίαν νέας, δι' ἧς ἐπιτευχθήσεται ἡ παραγωγὴ μεί-
ζονος ἀριθμοῦ εὐρωστοτέρων ἀπογόνων.

Ἄλλ' ἂν φυσιολογικῶς ἐξεταζομένη ἡ αἰμομιξία ἀποδεικνύηται τοσοῦτον ὀλεθρία, ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως κρινομένη, εἶνε ἐπίσης καταδικαστέα, κωλύουσα τὴν εὐρυτέραν ἀλληλεγγύην τῶν ἀνθρώπων, τὴν τοσοῦτον ἐπιτασσομένην ὑπὸ τῶν πραγμάτων πρὸς ὑπαρξίν εὐκόσμου τάξεως.

Ἐπιτρεπομένης ὑπὸ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν νόμων τῆς συζεύξεως πατὴρ μετὰ θυγατρός, ὅποια ἡ ἀυθεντεία αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ὅποταν πατήρ καὶ κόρη διατελῶσιν ἐν ἐρωτικαῖς πρὸς ἀλλήλους σχέσεσιν; ὅποια παραδείγματα ἀυστηρότητος ἤθελε παράσχη εἰς τὰ τέκνα ὑποτοιαύτας συνθήκας οἰκογενειακοῦ βίου; Ἐπιτρεπομένου τοῦ γάμου μητρός καὶ υἱοῦ, ὅποια ἠδύναντο νὰ καταστῶσιν ἐν τισὶ περιστάσεσιν αἱ σχέσεις πατρός καὶ υἱοῦ, ἀντιζήλων ὄντων; ὡσαύτως μετὰ ἀδελφῶν καὶ πλησιεστάτων συγγενῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναφορὰν; Ἡ αἰδώς ἤθελεν ἐκλίπη, ἀντ' αὐτῆς δὲ κατισχύση ἐν τῇ οἴκῳ ἡ ἔλλειψις πάσης σωφροσύνης, φίλτρου, σεβασμοῦ, ἐπικρατοῦντος τοῦ ἐνστίκτου τῶν φυσικῶν ἔρμῶν, ἀντικαθιστασῶν πάντα τὰ αἰσθήματα. Καὶ φυσιολογικῶς ἄρα καὶ ἠθικῶς ἐξεταζομένη ἡ μετὰ συγγενῶν μίξις προκαλεῖ ὀλέθρια ἐπακόλουθα. Δικαίως δὲ ἡ τε ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτεία τὸ ἐκ τῆς συγγενείας κώλυμα θεωροῦσι μετὰ τῶν πρωτίστων.

§. 102. Αἱ ἐκ τοῦ γάμου ὑποχρεώσεις. —
Συνοίκησις, Συζυγικὴ πίστις.

Ἡ γάμος εἶνε, καθὰ ἐρρήθη ἤδη, ἡ ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως ἔνωσις δύο ἀτόμων πρὸς παραγωγὴν τέκνων, ἀνατροφὴν αὐτῶν καὶ ἀμοιβαίαν συνδρομὴν. Ἐντεῦθεν ἀναπτύσσονται κατ' ἀνάγκην μετὰ τῶν συζύγων σχέσεις, καθήκοντα καὶ δικαιώματα, ἀναπόφευκτα πρὸς ἐγκατάστασιν τελείου οἰκογενειακοῦ καθεστῶτος, οὗ τὴν τήρησιν ἐπιτάσσει τὸ συμφέρον αὐτοῦ, ὀρίζει δὲ κανόνας τοῦ βίου ἡ νομοθεσία.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς συζεύξεως καὶ τῆς συμβιώσεως ἐξυπακούεται ἅμα ἡ συνοίκησις, ὡς τὸ ἐναργέστατον τοῦ γάμου τεκμήριον· ταύτης μὴ πραγματοποιμένης ἐπὶ τινα χρόνον, γάμος δὲν ὑφίσταται, κατ' ἀκολουθίαν θεωρεῖται διαλελυμένος, ἐκλείποντος τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐλλείψεως συνοικήσεως. Ἄλλ' ἰδίᾳ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τοῦ γάμου ἐπιβαλλόμενον καθῆκον εἶνε ἡ συζυγικὴ πίστις, ἐπιβαρύνουσα φυσικῶς τε

καὶ ἠθικῶς τὴν γυναῖκα μᾶλλον ἢ τὸν ἄνδρα. Ἰὺνῆ, παραβιάζουσα αὐτήν, εἰσάγουσα ξένους ἐν τοῖς ἀδύτοις τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας καρπούς, ἀλλοτρίου σπέρματος ὑποκλόπιος, διαφθείρουσα τὴν γνησιότητα τοῦ γάμου, δὲν εἶνε σύζυγος, ἀλλ' ἑταίρα. Τοῦναντίον αἱ παραβάσεις τοῦ ἀνδρός δὲν ἔχουσι τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Τοῦτου δ' ἔνεκα ὁ ποινικὸς κώδιξ εἶνε αὐστηρότερος κατὰ τῆς γυναικός, μοιχευομένης, ἢ κατὰ τοῦ ἀνδρός· διότι ἡ μὲν γυνὴ νοθεύει τὴν οἰκογενειακὴν γνησιότητα, ἐνῶ ὁ ἀνὴρ εἶνε συνένοχος μᾶλλον τοῦ τελουμένου ἀδικήματος κατὰ τῆς τιμῆς τοῦ ἀπατωμένου συζύγου ἢ αὐτουργός. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δικαιοῦται οὗτος νὰ φονεύσῃ τὴν γυναῖκα, μοιχευομένην;

Βεβαίως εἶνε ἀνυπολόγιστον τὸ τελούμενον ἀδικημα ἐκ μοιχείας κατὰ τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς καὶ γνησιότητος, ἀλλ' εἶνε τοιοῦτο τὸ μέγεθος, ὥστε νὰ προκαλέσῃ καὶ δικαιολογήσῃ τὴν τοιαύτην ἐκδίκησιν καὶ αὐτοδικίαν τοῦ συζύγου; ἀποδείκνυται δ' ἐκ τῆς πείρας, ὅτι ἡ τοιαύτη λύσις τοῦ οἰκογενειακοῦ δράματος θέλει κρατύνῃ τὸν σύνδεσμον τῶν συζύγων; ἢ μὴ ἐξωθήσῃ πρότερον τὴν σύζυγον, ἀκατάλογιστον ἐκ τοῦ πάθους τοῦ ἔρωτος, εἰς ἔγκλημα πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ; Τὸ ζήτημα εἶνε δυσχερές, οὐχ ἥττον παρατηρητέον, ὅτι οὐδέποτε οἱ δρακόντειοι νόμοι ἀπέβησαν ἐπωφελεῖς. Ἡ πολιτεία ἄρα δύναται νὰ ἐλαττώσῃ, διότι ἀδύνατος ἡ ἐξόντωσις, τὴν μοιχείαν δι' ἄλλων τρόπων, διὰ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς τῶν ἀτόμων, οὐχὶ δὲ τῆς ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως τῆς προσωπικῆς ἐκδικήσεως. Ὅταν δύνηται ὁ ὑβρισθεὶς ἀνὴρ ἀξιοπρεπῶς καὶ ἐντίμως ν' ἀποβάλλῃ τὴν ἐπιβουλεύσασαν αὐτὸν σύζυγον, νὰ ζητήσῃ τὴν νόμιμον αὐτῆς τιμωρίαν ἐντὸς τῶν ὄρων τοῦ εὐπρεποῦς, ἄνευ κοινωνικῶν σκανδάλων, ἢ ἐκδίκησις οὐ μόνον εἶνε περιττή, ἀλλὰ καὶ μαρτύριον ἀκολασίας, οὔτε παραδειγματίζουσα, οὔτε βελτιοῦσα καὶ ἀνορθοῦσα τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν, καταλείπουσα δ' ἀνεξάλειπτον στίγμα εἰς τὰ τέκνα καὶ τὴν οἰκογένειαν. Οὐχ ἥττον ἡ τοῦ ἀνδρός ἀθλιότης οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐκλίπῃ ἀπὸ τοῦ οἴκου. Ἡ γυνὴ εἶνε καὶ ὑπὸ φυσικὴν καὶ ὑπὸ πνευματικὴν ἔποψιν ἀσθενεστέρα· αἱ δὲ ἀμοιβαῖαι σχέσεις πρέπει νὰ ᾔνε ἀνάλογοι, οὔτως ὥστε ν' ἄρχῃ ἡ ἐπεικεία ἐκατέρωθεν, ἀποσοβουμένης πάσης αἰτίας ρήξεων καὶ ἀδικημάτων, ἀνατρεπόντων τὴν οἰκογενειακὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν.